

РОЗДІЛ 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

FORMATION OF THE COMMUNICATIVE CULTURE OF A PRESCHOOL TEACHER AS A CONDITION FOR EFFECTIVE PROFESSIONAL COMMUNICATION

У статті розкрито зміст таких понять: культура, комунікативна культура, спілкування, професійне спілкування, педагогічне спілкування, мова, культура мовлення, педагога, дошкільна освіта, професійна діяльність, професійний розвиток, мовленнєва поведінка, освіта.

Уточнено поняття «педагогічне спілкування», під яким розуміють професійне спілкування педагога з дітьми під час освітнього процесу і поза ним, спрямоване на створення сприятливого психологічного клімату.

Зазначено, що саме професійне спілкування розглядається з врахуванням норм загальної культури особистості, складовою частиною якої є зовнішнє вираження її моральних, естетичних та інших якостей.

Важливим є уточнення, що мовленнєва культура розглядається як складовою загальної культури поведінки і необхідною умовою морального розвитку особистості.

Важливим було виділення моральних принципів педагога (педагогічний гуманізм, педагогічний оптимізм, колективізм, громадянськості й патріотизму) як важливого складника культури мовлення.

Зазначено, що важливою умовою ефективного професійного спілкування педагога є комунікативна культура.

Надано характеристику поняття «комунікативна культура» як система якостей, властивостей, рис і вмінь особистості, що забезпечують високу результативність у спілкуванні.

Визначено компоненти комунікативної культури педагога (культура поведінки, культура мовлення, культура зовнішнього вигляду) та їх характеристика.

Проаналізовано культуру рідної української мови, яка характеризується високим рівнем мовленнєвого спілкування та має соціальне і національне значення.

Надано правила спілкування як важлива умова реалізації комунікативної компетентності педагога.

Виокремлено методичні рекомендації щодо комунікативної культури педагога дошкільної освіти під час педагогічного спілкування.

У статті зроблено висновки про практичну доцільність підвищення комунікативної культури освітян та накреслено перспективи подальшої роботи над цим питанням шляхом розвитку особистісного підходу до професійної підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Ключові слова: культура, комунікативна культура, спілкування, професійне спілкування, педагогічне спілкування, мова, культура мовлення, професійна діяльність, професійний розвиток, мовленнєва поведінка, освіта.

The article reveals the content of such concepts: culture, communicative culture, communication, professional communication, pedagogical communication, language, culture of speech, teacher, preschool education, professional activity, professional development, speech behavior, education.

The concept of "pedagogical communication" has been clarified, which is understood as the professional communication of a teacher with children during the educational process and outside it, aimed at creating a favorable psychological climate.

It is noted that professional communication is considered taking into account the norms of the general culture of the individual, an integral part of which is the external expression of its moral, aesthetic and other qualities.

It is important to clarify that speech culture is considered to be a component of the general culture of behavior and a necessary condition for the moral development of the individual.

It was important to single out the moral principles of the teacher (pedagogical humanism, pedagogical optimism, collectivism, citizenship and patriotism) as an important component of the culture of speech.

It is noted that an important condition for effective professional communication of a teacher is a communicative culture.

The concept of "communicative culture" is characterized as a system of qualities, properties, traits and skills of a person, providing high performance in communication.

The components of the teacher's communicative culture (culture of behavior, culture of speech, culture of appearance) and their characteristics are determined.

The culture of the native Ukrainian language is analyzed, which is characterized by a high level of verbal communication and has social and national significance.

The rules of communication are given as an important condition for the implementation of the communicative competence of the teacher.

Methodological recommendations on the communicative culture of a preschool teacher during pedagogical communication are highlighted.

The article draws conclusions about the practical feasibility of improving the communicative culture of teachers and outlines the prospects for further work on this issue through the development of a personal approach to the professional training of future teachers of preschool education.

Key words: culture, communicative culture, communication, professional communication, pedagogical communication, language, culture of movement, professional activity, professional development, movement behavior, enlightenment.

УДК 373.2.911.3-51:005.57(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/51.1.25>

Апрєлева І.В.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики
дошкільної освіти
Комунального закладу «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Колосова С.В.,

канд. пед. наук, доцент,
ст. викладач кафедри теорії та методики
дошкільної освіти
Комунального закладу «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. В період оновлення системи вищої освіти України спостерігаються істотні зміни у підготовці педагогів, головною метою є його професійне спілкування, яке спрямоване на встановлення сприятливого психологічного клімату, оптимізацію діяльності та стосунків, набуття основ людської культури, формування ціннісних орієнтацій. Одним із стратегічних завдань сучасної системи освіти, зокрема дошкільної освіти, є культура особистості.

Показниками загальної культури людини, її моральності, внутрішньої і зовнішньої краси є комунікативна культура, яка характеризується проявом інтелекту і рівнем мислення індивіда, його освіченістю і вихованістю, культурністю і ціннісними орієнтаціями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема виховання комунікативної культури були предметом дослідження багатьох сучасних дослідників, а саме: питання мовленнєвої особистості (С. Єрмоленко, Л. Мацько); духовно-естетична сутність слова (В. Костомаров, В. Ніколаєва, В. Троїцький); комунікативна культура в системі культури особистості (Р. Гладіна, Т. Ладженська, Л. Мацько, В. Соколова, В. Сьоміна), мовний етикет, національні аспекти мовного етикету (Н. Формановська, С. Богдан, Я. Радевич-Вінницький, Є. Чак, М. Стельмахович та ін.).

Формуванню комунікативної культури дітей та дорослих присвячені дослідження А. Богуш, А. Гончаренко, Т. Пироженко.

Культура мовлення (за А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Котик) становить сукупність та систему його комунікативних якостей, досконалість кожної з яких залежить від різних умов, а саме: смислових завдань, можливості тексту, культури спілкування тощо [1, с. 32-33].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На даний момент складність оволодіння комунікативною культурою педагогів є недостатньо опрацьованим в теоретичних і практичних дослідженнях для фахівців дошкільної освіти. Оскільки дана проблема є досить актуальною, але не достатньо розкритою в наукових працях, це і зумовило вибір теми.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – проаналізувати особливості формування комунікативної культури у педагогів дошкільної освіти як умова ефективного професійного спілкування.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сьогодні вміння вести діалог, дискусію, презентацію, викликати певні емоції, бажання висловлюватися цінується високо і є необхідною якістю сучасного педагога.

Педагогічне спілкування – це професійне спілкування педагога з дітьми під час освітнього про-

цесу і поза ним, спрямоване на створення сприятливого психологічного клімату [5, с. 58-59].

Доречно зазначити, що спілкування педагога розглядається з врахуванням норм загальної культури особистості, складовою частиною якої є зовнішнє вираження її моральних, естетичних та інших якостей.

Досвід переконує, для того щоб здійснювати успішне спілкування майбутньому педагогу слід набути спеціальних умінь у процесі застосування адекватних психологічних засобів та певних вправ.

Спираючись на наукову теорію щодо закономірностей і особливостей педагогічного спілкування, до професійних якостей педагога слід віднести культуру мови і мовлення педагога, про що зазначає І. Зязюн. Під терміном «культура мови» він розуміє «не тільки її відповідність сучасним літературним нормам, а й інші якості, що свідчать про її комунікативну досконалість. Це точність, логічність, чистота, виразність, багатство, доцільність [8, с. 174]». Зазначене вченим є однією з умов ефективної професійного спілкування педагога, оскільки мова йде про його індивідуальну майстерність у володінні мовою як засобом цієї діяльності.

У педагогіці мовленнєва культура розглядається як складова загальної культури поведінки і необхідна умова морального розвитку особистості.

В контексті нашого дослідження важливим є виділення моральних принципів педагога як важливого складника культури мовлення:

– *педагогічний гуманізм*. Основний для педагогічної моралі. Гуманізм передбачає віру в людину та її можливості;

– *педагогічний оптимізм*. Оптимізм – світовідчуття, просякнуте життєрадісністю, вірою в майбутнє, в успіх, схильність у всьому бачити хороше, світле. Ґрунтується на джерелах радості, є невід'ємною і незаперечною;

– *колективізм*. Внутрішній світ особистості малюка, з одного боку, автономний, а з іншого – залежить від соціального середовища, моральних взаємин, духу дитячої групи;

– *громадянськості й патріотизму*. Громадянськість дає можливість людині відчувати себе юридично, соціально, морально й політично дієздатною [6, с. 62-64].

Дані категорії моральних принципів віддзеркалюють головне, сутнісне у становленні, функціонуванні та розвитку культури мовлення.

Функція правил культурного мовлення полягає в тому, що вони є закодованим сигналом взаємовідносин людини з оточуючим світом.

О. Кіреєва та Н. Вахняк відзначають, що людина, яка володіє культурою мовлення – це людина, яка пише та говорить відповідно смислу та ситуації, мовлення якої виразне, індивідуальне та емоційне насичене, яка говорить та поводить себе при цьому вільно, природно та поважаючи інших, тобто

дотримується почуття міри в усіх характеристиках своєї мовленнєвої поведінки [3, с. 162-164].

На думку В. Кизиловой, культура мовлення передбачає, по-перше, безумовне дотримання (усно й на письмі) норм літературної мови, а по-друге, мовленнєву майстерність того, хто говорить або пише [4, с. 8]. Також під культурою мовлення вчені розуміють конкретну реалізацію мовних якостей і можливостей в умовах спілкування.

Культура рідної української мови забезпечує високий рівень мовленнєвого спілкування, має як соціальне так і національне значення, унормовує стосунки між людьми, сприяє підвищенню загальної культури особистості та суспільства загалом; через комунікативну культуру відбувається культивування самої мови, її вдосконалення [2, с. 12-13].

Отже, комунікативна культура – це система якостей, властивостей, рис і вмінь особистості, що забезпечують високу результативність у спілкуванні.

Комунікативна культура педагога складається з трьох компонентів:

1) культура поведінки: витримка, самовладання; впевненість, спокій; педагогічний такт; авторитет, вимогливість, вольовий вплив; емоційна стійкість, налаштованість; творчість;

2) культура мовлення: комунікативна поведінка; красномовство; комунікативні якості; техніка мовлення; вміння слухати;

3) культура зовнішнього вигляду: доглянутість; естетична виразність; почуття міри (одяг, зачіска, макіяж, парфуми); гарна постава; індивідуальний мікростиль [7, с. 86-87].

Високий рівень комунікативної культури визнається наявністю у суб'єкта спілкування низки особистих якостей:

– емпатія – уміння бачити очима інших, розуміти так само як вони;

– доброзичливість – пошана, симпатія, уміння розуміти людей, не схвалюючи їхніх вчинків;

– автентичність – здатність бути самим собою в контактах з іншими;

– ініціативність – здатність йти вперед, встановлювати контакти, готовність братися за будь-які справи у ситуації, що потребує активного втручання, а не чекати, коли почнуть діяти інші;

– ухвалення відчуття – уміння виражати свої відчуття і готовність приймати емоційну експресію з боку інших.

Автори книги «Ділове спілкування та культура мовлення» виділяють компоненти, що визначають високий рівень комунікативної культури, а саме:

1) комунікативні установки, що «включають» механізми спілкування;

2) знання:

а) норми спілкування, прийнятих у суспільстві;

б) психології спілкування (категорій, закономірностей, механізмів);

в) психології сприймання і розуміння одне одного;

3) вміння застосовувати знання відповідно до ситуації, норм моралі конкретного суспільства та загальнолюдських цінностей [9, с. 71-77].

Тому необхідним у професійному спілкуванні вихователя є дотримання певних правил спілкування, а саме:

1) єдність слова і справи;

2) вимогливість до себе та інших;

3) зібраність у справах, вчинках, словах;

4) чесність, обов'язок, педагогічна і громадська відповідальність;

5) увага, чуйність, терпіння, наполегливість;

6) самоаналіз ефективності педагогічного впливу;

7) самокритичність, вміння виправляти власні помилки;

8) педагогічний оптимізм, відвага в педагогічній творчості, мудра влада над вихованцями.

Таким чином, можна виокремити методичні рекомендації щодо комунікативної культури педагога дошкільної освіти під час педагогічного спілкування:

- уникати суперечок та конфліктів;

- дотримуватися дружнього та привітного тону;

- давати змогу дитині спокійно та повно висловлювати власну думку;

- дивитися на речі очима співрозмовника, щоб зрозуміти його;

- використовувати різні види спілкування у різних ситуаціях;

- враховувати психологічний стан окремих вихованців і колективу загалом;

- постійно аналізувати свої вчинки та дії;

- не принижувати людську гідність, особливості поглядів на життя, релігію;

- враховувати стать дитини, її індивідуальні особливості;

- долати негативні установки, не зловживати своїми перевагами, враховувати соціально-психологічне зростання дитини;

- висловлювати схвалення і заохочення, не порівнювати одну дитину з іншою, розуміти, що кожна дитина унікальна тощо.

Висновки із цього дослідження і подальші перспективи в цьому напрямку. Таким чином, формування комунікативної культури педагога дошкільної освіти є однією з умов ефективного професійного спілкування педагога, оскільки механізмом налагодження нормальних відносин «педагог-дитина» є запобігання конфліктних ситуацій завдяки правильній психологічній тактиці у спілкуванні. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розвитку особистісного підходу до професійної підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах : підручник для студентів ВНЗ ф-тів дошк. Освіти. Київ, 2006. 304 с.
2. Гончаренко А.М. Комунікативна компетентність – головна мета. *Дошкільне виховання*. 2008. № 7. С. 12-13.
3. Кіреєва О. Д., Вахняк Н. В. Засоби виховання гуманної поведінки у дітей дошкільного віку на сучасному етапі розвитку педагогіки. Івано-Франківськ, 2016. №21. С.162-164.
4. Крутій К. Л. Теорія і практика формування граматично правильного мовлення в дітей дошкільного віку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання (укр.мова)». Київ, 2005. 44 с.
5. Колосова С. В. Формування індивідуального стилю професійної діяльності у майбутнього вихователя в процесі фахової підготовки : дис.... канд. пед. наук: 13.00.04 / ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Харків, 2017. 267 с.
6. Малахов В. Етика: курс лекцій : навч. посіб. 4-те вид. Київ : Либідь, 2002. 384 с.
7. Основи педагогічної майстерності (для студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта): навч.-метод. посібник / упоряд. Наталія Мачинська, Анна Федорович, Наталія Яремчук. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 286 с.
8. Педагогічна майстерність : підручник / за ред. І. А. Зязюна. Київ : Вища школа, 1997. 349 с.
9. Пентилюк М. І., Маруніч І. І., Гайдаєнко І. В. Ділове спілкування та культура мовлення : навч. посіб. Київ : Центр навч. літератури, 2010. 224 с.